

Grzegorz Kowalski

Instytut Nauk o Rodzinie

Akademii Wymiaru Sprawiedliwości

<https://orcid.org/0009-0004-7620-4795>

grzegorz.kowalski@aws.edu.pl

Prawo nieletniego umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym oraz schronisku dla nieletnich, do ochrony więzi rodzinnych łączących go z dzieckiem

The right of a minor placed in a youth educational center, a district educational center, a correctional facility and a shelter for minors to protect family ties connecting him with the child

Streszczenie:

W artykule omówiono przepisy ustawy z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich dotyczące realizacji prawa nieletniego umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym oraz schronisku dla nieletnich, do ochrony więzi rodzinnych łączących go z dzieckiem. Wykorzystując metodę dogmatycznoprawną szczegółowej analizie poddano przepisy ww. ustawy dotyczące zapewnienia nieletnim w ciąży szczególnej opieki oraz przygotowania do pełnienia roli matki, a także regulujące funkcjonowanie domów dla matki i dziecka oraz tryb umieszczania dzieci w takich domach. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosku, że w przypadku nieletnich matek ww. prawo do ochrony więzi rodzinnych łączących ją z dzieckiem jest gwarantowane w znacznie szerszym zakresie niż w przypadku nieletnich ojców. Zróżnicowanie w tym względzie statusu nieletnich matek i ojców może budzić poważne zastrzeżenia z punktu widzenia konstytucyjnych

zasad: ochrony rodzicielstwa, równości i zakazu dyskryminacji, a nawet dobra dziecka. W związku z powyższym w ostatniej części artykułu zaprezentowano propozycje wprowadzenia zmian w ww. ustawie, które pozwoliłyby usunąć zasygnalizowane powyżej mankamenty obecnej regulacji.

Słowa kluczowe: nieletni, rodzicielstwo (macierzyństwo i ojcostwo), ochrona więzi rodzinnych, równość wobec prawa, zakaz dyskryminacji, dobro dziecka

Abstract:

The article discusses the provisions of the Act of 9 June 2022 on the support and resocialization of minors regarding the implementation of the right of a minor placed in a youth educational center, a district educational center, a correctional facility and a shelter for minors to protect family ties connecting him with the child. Based on the dogmatic-legal method, in particular, the provisions of the aforementioned act on providing pregnant minors with special care and preparing them to play the role of a mother, as well as regulating the functioning of mother and child homes and the procedure for placing children in such homes were discussed. The analysis carried out leads to the conclusion that in the case of minor mothers, the above-mentioned right to protection of family ties connecting her with the child is guaranteed to a much wider extent than in the case of minor fathers. The above differentiation of the status of minor mothers and fathers may raise serious doubts from the point of view of constitutional principles: protection of parenthood, equality and prohibition of discrimination, and even the child welfare. In connection with the above, the last part of the article presents proposals for introducing changes to the above-mentioned act, which would eliminate the defects of the current regulation.

Key words: minors, parenthood (motherhood and fatherhood), protection of family ties, equality before the law, prohibition of discrimination, child welfare

1. Wprowadzenie

Wskazuje się, że określone w art. 107 ustawy z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹ (dalej: u.w.r.n.) prawa nieletniego

¹ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.

(*lege non distinguente nec nostrum est distinguere* - tak mężczyzny jak i kobiety) umieszczonego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym (dalej: m.o.w.), okręgowym ośrodku wychowawczym (dalej: o.o.w.), zakładzie poprawczym (dalej: z.p.) lub schronisku dla nieletnich (dalej: s.d.n.), służą zagwarantowaniu przysługującego każdemu człowiekowi prawa do prawidłowego rozwoju psychospołecznego, przez co nie tylko mogą, ale wręcz powinny być wykorzystywane w procesie resocjalizacji nieletniego umieszczonego w ww. placówkach o charakterze izolacyjnym². Jednocześnie podkreśla się, że realizacja praw, o których tu mowa powinna w sposób ścisły być połączona z metodami i technikami oddziaływania pedagogicznego na nieletniego używanymi w procesie jego resocjalizacji³. Przy czym przez nieletniego należy rozumieć zgodnie z art. 1 ust. 1 w zw. z ust. 2 pkt 1 u.w.r.n. osoby:

- 1) wykazujące przejawy demoralizacji, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie⁴; o demoralizacji takiego nieletniego może świadczyć w szczególności: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, uprawianie nierzędu⁵;
- 2) które dopuściły się czynu karalnego po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat; czynem karalnym jest czyn zabroniony (zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej) przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie lub wykroczenie skarbowe⁶;
- 3) co do których wykonywane są orzeczone względem nich środki wychowawcze (tj. a) upomnienie, b) zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do wykonania prac społecznych, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki

² Zob. P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 244, 245.

³ P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 245.

⁴ Zgodnie z art. 10 ustawy z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 z późn. zm. (dalej: kc) osobą pełnoletnią jest osoba, która ukończyła lat 18 albo osoba, która przed ukończeniem tego wieku zawarła małżeństwo, co zgodnie z art. 10 § 1 zd. 2 ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.; dalej: kro) jest dopuszczalne tylko w odniesieniu do kobiety, która ukończyła co najmniej 16 rok życia.

⁵ Por. art. 4 ust. 1 u.w.r.n.

⁶ Zob. art. 1 ust. 2 pkt 2-3 u.w.r.n.

lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, w szczególności terapii uzależnień, psychoterapii, psychoedukacji, lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, do powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub do zaniechania używania substancji psychoaktywnej, c) nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego, d) nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego, e) nadzór kuratora sądowego, f) skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją, g) zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju, h) przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek równowartości przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie, przewóz lub przechowywanie jest zabronione, przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości, przepadek pojazdu mechanicznego albo równowartości pojazdu, przepadek korzyści majątkowej albo jej równowartości lub przepadek przedmiotów czynów zabronionych, i) umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim, j) umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, k) umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym⁷), środek leczniczy (tj. umieszczenie w zakładzie leczniczym - dalej: z.l. - w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień⁸)

⁷ Zob. art. 7 u.w.r.n.

⁸ Zob. art. 8 u.w.r.n.

bądź środek poprawczy (tj. umieszczenie w z.p.⁹), nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat, chyba że niniejsza ustawa stanowi inaczej (co „[...]” oznacza krócej, tj. do daty 18. urodzin w przypadku orzeczenia niektórych środków wychowawczych, środka leczniczego oraz środków zastosowanych względem rodziców nieletniego albo do daty 19. urodzin w przypadku orzeczenia umieszczenia nieletniego w okręgowym ośrodku wychowawczym; dłużej oznacza maksymalnie do dnia 24. urodzin, gdy sąd zagroził możliwością przedłużenia albo orzekł o przedłużeniu pobytu w zakładzie poprawczym na określony czas po ukończeniu 21 roku życia albo orzekł o zastosowaniu środka wychowawczego w postaci zobowiązania do określonego postępowania lub nadzoru kuratora sądowego wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego po ukończeniu 21 lat albo maksymalnie do dnia 25. urodzin w przypadku orzeczenia środków wychowawczych w postaci zobowiązania do określonego postępowania lub nadzoru kuratora sądowego wobec nieletniego zwalnianego z zakładu poprawczego, gdy skończył 24 lata. Do ukończenia 21 roku życia, co do zasady, może trwać nadzór kuratora sądowego, zakaz prowadzenia pojazdów oraz umieszczenie w zakładzie poprawczym [...]”¹⁰).

W katalogu ww. praw nieletniego w art. 107 ust. 1 pkt 6 u.w.r.n. ustawodawca określił prawo nieletniego umieszczonego w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. do ochrony więzi rodzinnych, a więc więzi łączących członków rodziny, którą tworzą przede wszystkim rodzice i ich dzieci¹¹, zaś w pkt 11 wskazanego przepisu, wpisujące się przynajmniej częściowo w prawo do ochrony więzi rodzinnych, prawo nieletniego do kontaktu z członkami rodziny oraz innymi osobami poprzez odwiedziny, korespondencję i korzystanie z innych środków porozumiewania się na odległość, w tym ze środków komunikacji elektronicznej. W ust. 3 art. 107 u.w.r.n. zostało

⁹ Zob. art. 9 u.w.r.n.

¹⁰ V. Konarska-Wrzosek, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 44.

¹¹ Por. wyrok TK z 12 kwietnia 2011 r., SK 62/08 (OTK-A 2011 nr 3 poz. 22, LEX nr 824141), orzeczenie TK z 28 maja 1997 r., K26/96 (OTK 1997 nr 2 poz. 19, LEX nr 29143) oraz M. Stębel, *Rodzina jako wartość konstytucyjna*, „Przegląd Konstytucyjny” 2021, nr 3, s. 121-139; M. Stębel, *Jeszcze na temat art. 18 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2021, t. 21, nr 1, s. 120-126; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008, s. 54-55; W. Borysiak, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 487-488; B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 119; P. Tuleja, [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 82; Ł. Grochowski, *Pojęcie i ochrona rodziny w Konstytucji RP z 1997 roku*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2015, nr 2, s. 1-2.

jednakże zawarte istotne zastrzeżenie, a mianowicie, że korzystanie przez nieletniego z przysługujących mu praw, także tych ww., odbywa się na zasadach określonych w tej ustawie. Faktycznie oznacza to wyznaczenie treści tych praw przez przepisy u.w.r.n. Ograniczenie w korzystaniu z ww. praw zostało wyrażone *expressis verbis* również w art. 111 u.w.r.n. stanowiącym, że korzystanie przez nieletniego z przysługujących mu praw nie może naruszać praw innych osób, ani zakłócać porządku wewnętrznego ustalonego w m.o.w., o.o.w., z.l., z.p. lub s.d.n.

Realizację prawa nieletniego umieszczonego w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. do ochrony więzi rodzinnych zapewniają m.in. przepisy art. 134-140 u.w.r.n. ustanawiające obowiązek zapewnienia szczególnej opieki nieletnim w ciąży oraz przewidujące funkcjonowanie domów dla matki i dziecka. Jak już bowiem wspomniano więź rodzinna obejmuje tę wieloaspektową (prawną, biologiczną, rzeczową, materialną, kooperacyjną, komunikacyjną, emocjonalną, religijną, auksyliarną¹²) więź istniejącą pomiędzy rodzicem a jego dzieckiem (także tym poczętym, lecz jeszcze nieurodzonym), którą konstituuje rodzicielstwo obejmujące i macierzyństwo (ww. więź łącząca matkę z dzieckiem) i ojcostwo (ww. więź łącząca ojca z dzieckiem). Warto odnotować, że umożliwienie nieletnim matkom umieszczonym w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. przebywania z ich małoletnimi dziećmi wymienia się¹³ pośród najważniejszych zmian jakie wprowadziła u.w.r.n. względem poprzedniego stanu prawnego opartego na ustawie z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁴.

W tym miejscu zaznaczyć trzeba, że przepisy art. 107 ust. 1 pkt 6 i 11 u.w.r.n. nie odnoszą się do nieletniego, wobec którego orzeczono środek leczniczy, a więc nieletniego, którego w związku ze stwierdzeniem u niego choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych, lub uzależnienia, umieszczono w z.l., w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień¹⁵. Zgodnie bowiem z art. 110 u.w.r.n. prawa nieletniego

¹² Bliżej na temat tych więzi zob. E. Budzyńska, *Rodzinne więzi: dane, zadane, odrzucane? Socjologiczne refleksje nad przemianami rodziny współczesnej*, [w:] U. Swadźba, B. Pactwa, M. Żak (red.), *Praca - więź - integracja: wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa: monografia poświęcona pamięci prof. zw. dr. hab. Władysława Jachera. T. 2, Wartości i więzi społeczne*, Katowice 2015, s. 51-52; P. Szymańska vel Szymanek, *Więź rodzinna w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45, s. 335-340.

¹³ Zob. J. Lorencka-Mierzwinska, *Odpowiedzialność karna nieletnich w świetle ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, LEX/el.; P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 276.

¹⁴ T.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969 z późn. zm.

¹⁵ Zob. art. 17 w zw. z art. 8 u.w.r.n.

umieszczonego w z.l. określają odrębne przepisy, z zastrzeżeniem przepisów tej ustawy. Takimi odrębnymi przepisami, które służyć będą ochronie więzi rodzinnych nieletniego umieszczonego w z.l. będą m.in. przepisy art. 33-34 ustawy z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta¹⁶, czy art. 13 ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego¹⁷, zgodnie z którym osoba z zaburzeniami psychicznymi przebywająca w szpitalu psychiatrycznym lub w domu pomocy społecznej ma prawo do porozumiewania się bez ograniczeń z rodziną i innymi osobami¹⁸.

2. Ochrona więzi rodzinnych z dzieckiem poczętym

Zgodnie z art. 134 u.w.r.n., będącej w ciąży nieletniej umieszczonej w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. zapewnia się nie tylko odpowiednią opiekę, ale i przygotowanie do pełnienia roli matki. Przepis ten służy realizacji prawa ww. nieletniej do ochrony więzi rodzinnych w postaci macierzyństwa jeszcze na etapie prenatalnego rozwoju dziecka. Zastanawiać musi brak przepisu, który ustanawiałby analogiczne gwarancje ochrony więzi rodzinnych wynikających z ojcostwa, tj. w odniesieniu do umieszczonego w którejś z ww. placówek nieletniego będącego ojcem już poczętego, a jeszcze nienarodzonego dziecka. Oczywiście nie chodzi o zapewnienie mu szczególnej opieki w związku z ciążą, a o brak obowiązku zapewnienia takiemu nieletniemu przygotowania do pełnienia roli ojca. Brak ten wydaje się być trudny do uzasadnienia. Właściwe przygotowanie nieletniego do pełnienia roli rodzica (tak matki jak i ojca) może korzystnie rzutować na kształt relacji nieletniego z jego dzieckiem determinujących istniejącą pomiędzy nimi więź rodzinną, do której ochrony zgodnie z art. 107 ust. 1 pkt 6 u.w.r.n. ma prawo każdy nieletni umieszczony w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. Nie można też zapominać o tkwiącym w rodzicielstwie potencjale resocjalizacyjnym. Zgodzić się wypada, że „[...] więź rodzinna jawi się nie tylko jako element emocjonalny, lecz także jako niezastąpiony fundament rozwoju osobowego człowieka. To ona kładzie pierwsze zręby pod przyszły kształt ludzkiego życia, daje człowiekowi impuls do rozwoju

¹⁶ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 581.

¹⁷ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 917.

¹⁸ Por. P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzošek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 249; B. Kmiecik, [w:] D. Karkowska (red.), *Prawa pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 773.

i doskonalenia swego człowieczeństwa, do aktualizacji jego osobowego potencjału możliwości, talentów i zdolności. Jednym słowem, wyzwala w człowieku pragnienie osobowego bycia sobą, bycia bardziej świadomym, dojrzałym i odpowiedzialnym za kształt i rozwój swego człowieczeństwa”¹⁹. Pojawienie się dziecka w życiu nieletniego może go zatem silnie motywować do zmiany własnego zachowania i prezentowanych dotąd antyspołecznych postaw życiowych, które były przyczyną umieszczenia w ww. placówce. A tym samym stanowić czynnik istotnie wspomagający proces jego resocjalizacji poprzez zmianę priorytetów życiowych, poczucie odpowiedzialności za innego człowieka (własne dziecko), sprawienie, że nieletni poczuje, że jest ktoś, dla kogo warto takiej zmiany dokonać²⁰. Trudno więc zrozumieć owo zróżnicowanie statusu nieletniego ze względu na płeć, tym bardziej, że matka dziecka, którego ojcem jest nieletni umieszczony w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n., może po prostu nie chciał bądź nie móc wychowywać tego dziecka.

W kontekście prawa nieletniego umieszczonego w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. do ochrony więzi rodzinnych w postaci ochrony rodzicielstwa w przedurodzeniowym okresie rozwoju dziecka, wypada jeszcze wspomnieć o art. 133 ust. 1 pkt 3 i ust. 2 u.w.r.n. Przepis ten pomija milczeniem ojca (także tego będącego nieletnim umieszczonym w m.o.w., o.o.w., z.p., czy s.d.n.), jako tego, którego dyrektor m.o.w., o.o.w., z.p., czy s.d.n. zobowiązany jest poinformować o urodzeniu dziecka przez nieletnią umieszczoną w takiej placówce²¹. Podmiotami, które taki dyrektor informuje są bowiem jedynie: sąd rodzinny, organ prowadzący postępowanie w sprawie nieletniej, rodzice nieletniej albo ten z nich, pod którego stałą pieczęcą nieletnia faktycznie pozostaje (albo opiekun nieletniej), a także właściwy sąd opiekuńczy. W tym miejscu warto przywołać art. 7 ust. 1 *in fine* Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.²² (dalej: KPD), zgodnie z którym dziecko od momentu urodzenia będzie miało prawo m.in. do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.

¹⁹ A. Łuczyński, *Więź rodzinna a rozwój osobowy człowieka*, [w:] J. Jęczyński, M.Z. Stepulak (red.), *Wartość i dobro rodziny*, Lublin 2011, s. 427.

²⁰ Por. P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzošek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 276-277.

²¹ Obowiązek ten z mocy przywołanych przepisów spoczywa także na kierowniku z.l., w którym została umieszczona taka nieletnia.

²² Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 256.

3. Domy dla matki i dziecka

Istotną gwarancją realizacji prawa nieletniego do ochrony więzi rodzinnych są domy dla matki i dziecka, które „[...] stanowią szansę na zapewnienie ciągłości kontaktu dziecka z matką przy założeniu, że po porodzie matki nie będą przebywały w ośrodku lub schronisku powyżej 3 lat, tj. tyle, ile może przebywać w takiej placówce dziecko. Nawet jednak w przypadku, gdy dziecko opuści placówkę, a matka w niej pozostanie, ten czas rozłąki będzie znacznie krótszy niż w przypadku, gdyby od razu po porodzie matka utraciła kontakt z dzieckiem”²³. Zgodnie z art. 135 ust. 1-2 u.w.r.n. domy dla matki i dziecka organizuje się w wyznaczonych o.o.w., z.p. i s.d.n. obligatoryjnie, zaś w wyznaczonych m.o.w. fakultatywnie. Przy czym czyni się to w ściśle określonym celu, tj. umożliwienia nieletniej matce umieszczonej w takim ośrodku, zakładzie bądź schronisku, wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem (*tertium non datur*). Ustawodawca *expressis verbis* wskazuje w art. 135 ust. 2 zd. 2 u.w.r.n., że domy dla matki i dziecka w m.o.w. organizuje się jako grupy wychowawcze. Milczy natomiast w przedmiocie określenia form organizacyjnych, w jakich tworzy się takie domy w o.o.w., z.p. oraz s.d.n. Niemniej formy te zostały określone w § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 2 grudnia 2022 r. w sprawie domów dla matki i dziecka w wyznaczonych okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich²⁴, zgodnie z którym dom dla matki i dziecka w o.o.w., z.p. oraz s.d.n. jest ich działem albo grupą wychowawczą w takiej placówce. Należy odnotować, że przywołane przepisy dotyczą nieletnich matek, wobec których zastosowano zarówno środki wychowawcze w postaci umieszczenia w m.o.w., czy umieszczenia w o.o.w.²⁵, jak i nieletnich matek, wobec których zastosowano „jedynie” środki tymczasowe w postaci tymczasowego umieszczenia w m.o.w. czy tymczasowego umieszczenia w o.o.w.²⁶ W jednym (zastosowanie środka wychowawczego) jak i drugim (zastosowanie środka tymczasowego) przypadku mamy bowiem do czynienia z nieletnią matką umieszczoną w takiej placówce. Za taką konstatacją przemawia również i to, że ustawodawca *explicite* przewiduje tworzenie domów dla matki i dziecka w schroniskach

²³ P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrżosek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 277.

²⁴ Dz. U. z 2022 r. poz. 2681.

²⁵ Zob. art. 7 pkt 10 i 11 u.w.r.n.

²⁶ Zob. art. 44 pkt 5 i 6 u.w.r.n.

dla nieletnich, w których umieszczenie jest właśnie środkiem tymczasowym²⁷, a nie środkiem wychowawczym, poprawczym, czy leczniczym.

Ustawodawca nie definiuje pojęć ”wykonywania pieczy” oraz „uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy” nad dzieckiem, choć wyraźnie je odróżnia, co wymaga uznania ich odmiennego znaczenia (zakaz wykładni synonimicznej). O intencji ustawodawcy nadania obu ww. pojęciom odmienniej treści świadczy również posłużenie się przez niego przy określaniu celów, w jakich organizuje się domy dla matki i dziecka, alternatywą rozłączną – spójnikiem „albo” – wykluczającą jednoczesne zaistnienie obu członów tej alternatywy²⁸, a także treść § 10 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”²⁹, zgodnie z którym przy redagowaniu aktów normatywnych do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń, a różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami. Wydaje się, że wykonywanie pieczy nad dzieckiem będzie polegało na samodzielnym sprawowaniu nad nim stałej opieki przez nieletnią matkę, podczas gdy uczestniczenie w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem oznaczać będzie współdzielenie sprawowania nad nim opieki przez nieletnią matkę z innymi osobami. Przy czym to, czy *in concreto* nieletnia matka będzie uczestniczyć w wykonywaniu pieczy nad dzieckiem, czy tylko uczestniczyć w sprawowaniu nad nim bieżącej pieczy, rozstrzygać będzie sąd opiekuńczy orzekający o umieszczeniu dziecka nieletniej matki w domu dla matki i dziecka³⁰. Nie bez znaczenia przy podejmowaniu takiego rozstrzygnięcia będzie jak się zdaje posiadanie bądź nie przez taką matkę pełnej zdolności do czynności prawnych. Pośrednio zdaje się bowiem na to wskazywać art. 96 § 2 kro, zgodnie z którym rodzice, którzy nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych (a której posiadanie stanowi *conditio sine qua non* korzystania z władzy rodzicielskiej³¹) uczestniczą w sprawowaniu bieżącej pieczy nad osobą dziecka i w jego wychowaniu, chyba że sąd opiekuńczy ze względu na dobro dziecka postanowi inaczej.

Zgodnie z art. 135 ust. 3 *in principio* u.w.r.n. w domach dla matki i dziecka dziecko co do zasady może przebywać do ukończenia 3 lat. Jednocześnie

²⁷ Zob. art. 44 pkt 9 u.w.r.n.

²⁸ Por. Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1997, s. 79-80.

²⁹ T.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283.

³⁰ Por. art. 137 ust. 1 *in principio* u.w.r.n.

³¹ Zob. art. 94 § 1 kro.

ustawodawca ustanawia szereg przesłanek negatywnych, tj. okoliczności, których wystąpienie wyklucza takie umieszczenie, a pośród których można wyróżnić przesłanki negatywne o charakterze formalnym oraz materialnym. Pierwsze z nich zostały wskazane w art. 135 ust. 4 u.w.r.n. i obejmują sytuacje określone w przepisach art. 144 ust. 1, art. 234 ust. 1, art. 235 ust. 1, art. 237 ust. 1 i art. 274 ust. 1 u.w.r.n., tj., sytuacje gdy³²:

- 1) sąd rodzinny odroczył lub przerwał na czas określony wykonywanie środków wychowawczych albo środka poprawczego, z uwagi na chorobę nieletniej lub inne ważne przyczyny,
- 2) sąd rodzinny warunkowo odstąpił od wykonania orzeczenia o umieszczeniu nieletniej w z.p. z uwagi na to, że po wydaniu tego orzeczenia a przed umieszczeniem nieletniej w z.p. bądź też po upływie okresu odroczenia lub przerwy wykonywania środka poprawczego, w zachowaniu nieletniej nastąpiła istotna poprawa,
- 3) sąd rodzinny warunkowo zwolnił nieletnią z z.p., z uwagi na to, że postępy w jej wychowaniu pozwalały przypuszczać, że po zwolnieniu będzie ona przestrzegała porządku prawnego i zasad współżycia społecznego,
- 4) dyrektor z.p. umieścił nieletnią na czas określony poza tym zakładem, z uwagi na to, że przemawiały za tym względy wychowawcze (w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień), możliwość podjęcia zatrudnienia, potrzeba specjalistycznego leczenia lub szczególnie względy rodzinne.

Natomiast przesłanki negatywne o charakterze materialnym wyłączające dopuszczalność umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka zostały wskazane jak się zdaje w art. 135 ust. 3 *in fine* u.w.r.n. Przepis ten wyklucza bowiem przebywanie dziecka w domu dla matki i dziecka, jeżeli nie przemawiają za tym dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne. Wnioskując *a contrario* można uznać, że pozytywną przesłanką materialną umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka, choć nie wyrażoną bezpośrednio, a co najwyżej *implicite* w przywołanej regulacji, stanowi okoliczność, że umieszczenie dziecka w takim domu będzie służyło jego dobru, a także jego wychowaniu i zdrowiu. Jednocześnie w art. 139 u.w.r.n. ustawodawca obliuguje dyrektorów m.o.w., o.o.w., z.p. oraz s.d.n., w których utworzono dom dla matki i dziecka, do niezwłocznego zawiadomienia sądu opiekuńczego o każdej okoliczności przemawiającej przeciwko

³² Por. P. Drembkowski, [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 567.

pobytowi dziecka w domu dla matki i dziecka, o zwolnieniu nieletniej matki z kierowanej przez siebie placówki, a także o zastosowaniu następujących przepisów u.w.r.n.: art. 144 ust. 1 (tj. o odroczeniu lub przerwaniu przez sąd rodzinny na czas określony wykonywania środka wychowawczego względem nieletniej w przypadku jej choroby lub z innych ważnych przyczyn), art. 145 ust. 1 lub 2 (tj. o zmianie lub uchyleniu przez sąd rodzinny środka wychowawczego nieletniej z uwagi na to, że przemawiały za tym względy wychowawcze lub inne ważne względy, odstąpieniu przez sąd rodzinny od stosowania środka wychowawczego wobec nieletniej z uwagi na podjęcie przez nią nauki lub pracy), art. 146 ust. 1 (tj. o przerwaniu przez sąd rodzinny wykonywania środka wychowawczego względem nieletniej i zastosowaniu wobec niej środka leczniczego z uwagi na to, że w toku wykonywania środka wychowawczego okazało się, że wobec nieletniej należy zastosować środek leczniczy), art. 234 ust. 1 (tj. o odroczeniu lub przerwaniu przez sąd rodzinny na czas określony wykonywania środka poprawczego względem nieletniej w przypadku jej choroby lub z innych ważnych przyczyn), art. 236 ust. 1 (tj. o przerwaniu przez sąd rodzinny wykonywania środka poprawczego względem nieletniej i zastosowaniu wobec niej środka leczniczego z uwagi na to, że w toku wykonywania środka poprawczego okazało się, że wobec nieletniej należy zastosować środek leczniczy), art. 237 ust. 1 (tj. o warunkowym zwolnieniu przez sąd rodzinny nieletniej z z.p. z uwagi na to, że postępy w jej wychowaniu pozwalały przypuszczać, że po zwolnieniu z zakładu nieletnia będzie przestrzegała porządku prawnego i zasad współżycia społecznego), art. 274 ust. 1 (tj. o umieszczeniu przez dyrektora z.p. nieletniej na czas określony poza tym zakładem z uwagi na to, że przemawiały za tym względy wychowawcze, a w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień, możliwość podjęcia zatrudnienia, potrzeba specjalistycznego leczenia, lub szczególne względy rodzinne, a ocena zachowania nieletniej wskazywała, że będzie możliwe roztoczenie nad nią skutecznego nadzoru), art. 276 ust. 1 lub 2 (tj. o umieszczeniu przez dyrektora z.p. nieletniej na czas określony w hostelu z uwagi na to, że było to uzasadnione prowadzonym procesem usamodzielniania się nieletniej lub przygotowaniem do zwolnienia z z.p., a także o umieszczeniu nieletniej – celem przygotowania jej do usamodzielniania się i zwolnienia z z.p. - przez dyrektora z.p. dla nieletnich, którzy ukończyli 21 lat, w hostelu na 6 miesięcy przed ukończeniem przez nieletnią wieku, do którego sąd rodzinny orzekł o wykonywaniu względem niej środka poprawczego).

Z brzmienia art. 135 ust. 1-2 u.w.r.n. wynika, że domów dla matki i dziecka nie organizuje się w z.l. (*argumentum a contrario* wobec braku jakiegokolwiek regulacji wprost przewidującej organizowanie domów dla matki i dziecka w z.l.), a więc dla nieletnich matek, wobec których orzeczono czy to środek leczniczy w postaci umieszczenia w z.l., w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień³³, czy to środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w z.l.³⁴ Takie odrzucenie *a limine* możliwości zorganizowania domu dla matki i dziecka w z.l., w którym umieszczono nieletnią w związku z orzeczeniem wobec niej środka leczniczego, nie wydaje się uzasadnione, zwłaszcza w kontekście resocjalizacyjnego potencjału, jaki tkwi w rodzicielstwie, mogącym motywować nieletnią do podjęcia terapii, w tym np. decyzji o wyrwaniu się z uzależnienia. Zdaje się bowiem milcząco zakładać *a priori*, że nieletnia matka, u której stwierdzono chorobę psychiczną lub inne zakłócenia czynności psychicznych lub uzależnienie (bo takie są warunki orzeczenia środka leczniczego wobec nieletniego) nie będzie w stanie ani wykonywać pieczy nad dzieckiem, ani choćby tylko uczestniczyć w sprawowaniu bieżącej pieczy nad nim w sposób, który nie sprzeciwiałby się jego dobru. Tymczasem należy zauważyć, że choroba psychiczna, czy inne zakłócenia czynności psychicznych, czy tym bardziej uzależnienie, nie stanowią okoliczności, które same przez się są podstawą obligatoryjnego ograniczenia, zawieszenia, czy pozbawienia władzy rodzicielskiej³⁵ obejmującej prawo i obowiązek rodzica do wykonywania pieczy nad osobą dziecka oraz do wychowania dziecka³⁶. Wykonywanie pieczy nad dzieckiem albo choćby tylko uczestniczenie w sprawowaniu bieżącej pieczy nad nim przez nieletnią matkę, wobec której orzeczono środek leczniczy, czy środek tymczasowy w postaci tymczasowego umieszczenia w z.l., nie zawsze będzie musiało sprzeciwiać się dobru tego dziecka. Może natomiast stać się istotnym czynnikiem zapoczątkowującym korzystną zmianę w zachowaniu takiej nieletniej, która wykazała społeczne niezdyscyplinowanie (popełniła czyn karalny lub wykazała przejawy demoralizacji) będące powodem zastosowania wobec niej środka leczniczego bądź ww. środka tymczasowego. Stąd też należałoby postulować dopuszczenie możliwości organizowania

³³ Zob. art. 8 u.w.r.n.

³⁴ Zob. art. 44 pkt 7 u.w.r.n.

³⁵ Zob. art. 109-111 kro.

³⁶ Zob. art. 95 § 1 kro.

domów dla matki i dziecka także w z.l., oczywiście z zachowaniem zasady, że o umieszczeniu w znajdującym się w takiej placówce domu dla matki i dziecka orzekałby sąd i tylko wtedy, gdy nie sprzeciwiałoby się temu ani dobro dziecka, ani względy wychowawcze lub zdrowotne³⁷.

4. Brak domów dla ojca i dziecka

Ustawodawca nie przewidział również organizowania w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. domów dla ojca i dziecka mimo, że stanowiąc w art. 107 ust. 1 pkt 6 u.w.r.n. o prawie do ochrony więzi rodzinnych nieletniego umieszczonego w takiej placówce (do których przecież należy więź rodzicielska łącząca nie tylko nieletniego z jego rodzicami, ale i - a może właśnie przede wszystkim - więź łącząca nieletniego z jego potomkiem) nie uczynił żadnego rozróżnienia w zakresie korzystania z tego prawa z uwagi na to, czy nieletni jest matką czy ojcem, czy też ogólniej: ze względu na płeć nieletniego. Tym trudniej zrozumieć brak możliwości organizowania domów dla ojca i dziecka nieletniego, gdy się uwzględni, że matka dziecka, jak już wspomniano może nie chcieć albo nie móc opiekować się tym dzieckiem, albo też sprawowaniu tej opieki przez matkę może sprzeciwiać się dobro dziecka, względy wychowawcze lub zdrowotne³⁸. Powyższe rozwiązanie, a w zasadzie jego brak musi budzić zastrzeżenia także z punktu widzenia gwarancji konstytucyjnych zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.³⁹ (dalej: Konstytucja), a zwłaszcza wyrażonych w jej art. 18 (stanowiącym o objęciu ochroną i opieką ze strony państwa nie tylko macierzyństwa, ale i rodzicielstwa, a więc też ojcostwa⁴⁰), w art. 32 (stanowiącym o równości wszystkich wobec prawa i zakazie dyskryminacji kogokolwiek z jakiegokolwiek przyczyny w życiu społecznym, politycznym i gospodarczym), czy w art. 33 (stanowiącym o równych prawach kobiety i mężczyzny w życiu rodzinnym obejmującym przecież także opiekę i wychowanie posiadanych dzieci).

Zgodnie z art. 18 Konstytucji rodzicielstwo znajduje się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej niezależnie od tego, czy dotyczy macierzyństwa (więzi łączącej matkę z jej dzieckiem), czy ojcostwa (więzi łączącej ojca z jego dzieckiem). I nawet jeśli w tym samym przepisie

³⁷ Por. art. 135 ust. 3 *in fine* u.w.r.n.

³⁸ Por. art. 135 ust. 3 *in fine* u.w.r.n. oraz art. 106-112 kro.

³⁹ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁴⁰ Por. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji...*, s. 55.

obok rodzicielstwa ustrojodawca wymienia macierzyństwo, jako odrębną od rodzicielstwa wartość znajdującą się pod ochroną i opieką państwa, to nie oznacza to umniejszenia tej ochrony i opieki w stosunku do tej sfery rodzicielstwa, jaką jest ojcostwo (więzi ojca z dzieckiem). Owo wyodrębnienie macierzyństwa w przywołanym przepisie oznacza bowiem tylko tyle, że ta szczególna więź istniejąca pomiędzy matką a dzieckiem stanowiąca o macierzyństwie, jest objęta ochroną i opieką państwa także na etapie prenatalnego rozwoju dziecka. Natomiast wymienienie macierzyństwa obok rodzicielstwa w art. 18 Konstytucji, chociaż ma akcentować szczególną rolę kobiety oraz łączącej je więzi z dzieckiem właśnie w okresie ciąży oraz bezpośrednio po urodzeniu dziecka⁴¹, nie oznacza, że macierzyństwo jest w jakikolwiek sposób uprzywilejowane w stosunku do ojcostwa⁴². Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że jak wynika z uzasadnienia projektu u.w.r.n., to właśnie konieczność zapewnienia realizacji w odniesieniu do nieletnich matek konstytucyjnych gwarancji dotyczących ochrony macierzyństwa i rodzicielstwa (określonych w szczególności w art. 18 i art. 71 ust. 2 Konstytucji) była powodem wprowadzenia do u.w.r.n. instytucji domu dla matki i dziecka⁴³. Wypada zapytać, a co z koniecznością zapewnienia nieletnim ojcom realizacji konstytucyjnych gwarancji dotyczących ochrony rodzicielstwa, również określonych w art. 18 ustawy zasadniczej? Jak bowiem wskazał TK przepis art. 18 Konstytucji „nakazuje [...] podejmowanie przez państwo takich działań, które umacniają więzi między osobami tworzącymi rodzinę, a zwłaszcza więzi istniejące między rodzicami i dziećmi oraz między małżonkami”⁴⁴, a więc i między ojcem a dzieckiem, a nie tylko między nim a matką. Brak domów dla ojca i dziecka nie tylko, że nie umacnia więzi między nieletnim ojcem umieszczonym w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n. a jego dzieckiem, ale wręcz ją osłabia. Uniemożliwia bowiem takiemu ojcu wykonywanie pieczy, czy choćby tylko uczestniczenie w sprawowaniu bieżącej pieczy nad swoim dzieckiem *de facto* izolując go od dziecka.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 Konstytucji wszyscy (a więc kobiety i mężczyźni, matki i ojcowie) są wobec prawa równi i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Przy czym wyrażona w przywołanym przepisie

⁴¹ M. Dobrowolski, *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4, s. 25.

⁴² B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 120.

⁴³ Zob. Druk sejmowy nr 2183 Sejmu IX kadencji, s. 122-123, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F5FCBED453AF769C125882B0044182B/%24File/2183.pdf> [dostęp: 29 maja 2025 r.].

⁴⁴ Wyrok TK z 18 maja 2005 r., K 16/04 (OTK-A 2005 nr 5 poz. 51, LEX nr 155506).

zasada równości obejmuje dwa jej aspekty, a mianowicie: równość w prawie (obowiązek uwzględniania przez władze publiczne zasady równości już na etapie stanowienia prawa) oraz równość wobec prawa - równość traktowania (rodzącą po stronie władz publicznych obowiązek przestrzegania zasady równości na etapie stosowania prawa)⁴⁵. Oczywiście konstytucyjna równość wobec prawa nie oznacza równości absolutnej, tj. nakazu „stanowienie norm o takiej samej treści dla wszystkich osób oraz identyczne ich stosowanie w konkretnych przypadkach. Takie rozumienie równości należy odrzucić, gdyż prowadzi ono do naruszenia zasady sprawiedliwości. [...] Z prawnego punktu widzenia nie należy brać pod uwagę wszystkich cech danej osoby, tylko takie, które mają znaczenie dla danej regulacji prawnej. W oparciu o takie cechy, określane jako cechy relewantne, możemy określić, które osoby znajdują się w takiej samej sytuacji i powinny być przez prawo potraktowane tak samo. [...] Dla określania tego rodzaju cech znaczenie ma konstytucyjna aksjologia. [...] Kluczowe jest ustalenie cech lub cechy istotnej przesądzającej o uznaniu porównywanych podmiotów za podobne. Rozumienie zasady równości musi uwzględniać dziedzinę stosunków, której dotyczy regulacja. [...] Zawsze jednak cecha relewantna, w oparciu o którą wyodrębniamy grupę osób, musi mieć związek z celem i zasadniczą treścią ustawy. [...] Podmioty charakteryzujące się w takim samym stopniu tą samą, relewantną cechą winny być traktowane jednakowo. Takie ujęcie zasady równości dopuszcza odmienne traktowanie podmiotów, które takiej cechy nie posiadają”⁴⁶.

Nie można też zapominać, iż w art. 32 ust. 2 Konstytucji został wyrażony wprost – stanowiący korelat przestrzegania zasady równości i mający charakter uniwersalny - zakaz dyskryminacji kogokolwiek w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny, a więc i ze względu na płeć, czy też posiadany status matki bądź ojca. Treścią tego zakazu jest „m.in. niedopuszczalność wprowadzania regulacji różnicujących sytuację prawną adresatów norm, wyłącznie oraz ze względu na indywidualne (osobowe) cechy adresata normy prawnej, takie jak płeć, wiek bądź pochodzenie społeczne. Dyskryminacja stanowi zatem kwalifikowany przejaw nierównego traktowania. Jest ona bezwzględnie

⁴⁵ L. Garlicki, M. Zubik, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II. Art. 30-86*, Warszawa 2016, s. 110-112. Wskazuje się nawet, że wynikający z zasady równości wymóg jednakowego traktowania podmiotów podobnych odnosi się przede wszystkim do organów stanowiących prawo (zob. P. Tuleja, [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 121).

⁴⁶ P. Tuleja, [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 120.

niedopuszczalna, nawet w reżimie stanów nadzwyczajnych [...]. Naruszenie zakazu dyskryminacji przejawia się zarówno przez pogorszenie sytuacji prawnej określonej grupy podmiotów (dyskryminacja *sensu stricto*), jak również polepszenie sytuacji danej klasy podmiotów, czyli uprzywilejowanie ich w stosunku do podmiotów podobnych [...]"⁴⁷.

Rozwinięciem i uszczegółowieniem konstytucyjnych postanowień dotyczących zasady równości i zakazu dyskryminacji jest przepis art. 33 Konstytucji, stanowiący w ust. 1 o równych prawach kobiety i mężczyzny w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, z czego wynika także kierowany do prawodawcy nakaz takiego kształtowania treści prawa, która zapewni równość płci⁴⁸. Zgodzić się wypada, że „Ustalenie, czy zasada równości została w konkretnym wypadku rzeczywiście naruszona, wymaga ustalenia kręgu adresatów, do których odnosi się budząca wątpliwości norma prawna, oraz wskazania tych elementów, które są prawnie relewantne”⁴⁹.

Wydaje się, że na etapie stanowienia regulacji umożliwiającej nieletniemu rodzicowi umieszczonemu w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n. wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem poprzez wspólny pobyt z nim, zabrakło uwzględnienia owej równości w prawie. Skutkiem tego jest naruszenie zakazu dyskryminacji poprzez niezasadne zróżnicowanie w ww. zakresie sytuacji prawnej z jednej strony nieletniej matki, z drugiej zaś nieletniego ojca, znajdujących się w sytuacji podobnej, tj. charakteryzujących się ową cechą relewantną z punktu widzenia ich statusu prawnego w postaci bycia nieletnim rodzicem umieszczonym w m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n. Kryterium różnicującym sytuację prawną w omawianym przypadku jest bowiem posiadanie statusu matki bądź ojca, a więc w istocie determinująca ten status płeć biologiczna człowieka. Trudno uznać ją zaś za cechę prawnie relewantną we wskazanym przedmiocie regulacji (tj. stworzenia możliwości nieletniemu umieszczonemu w m.o.w., o.o.w., z.p., s.d.n. wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem), a więc taką, która w każdym przypadku uzasadniałaby pozbawienie nieletnich ojców umieszczonych w m.o.w., o.o.w., z.p. oraz s.d.n. możliwości wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu

⁴⁷ Wyrok TK z 5 lipca 2011 r., P 14/10 (OTK-A 2011 nr 6 poz. 49, LEX nr 963558).

⁴⁸ Zob. L. Garlicki, M. Zubik, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 137-139.

⁴⁹ Wyrok SA w Lublinie z 31 marca 2021 r., III AUa 555/20 (LEX nr 3166305) oraz powołane tam orzecznictwo TK.

bieżącej pieczy nad dzieckiem poprzez wspólne zamieszkiwanie z nim, a zwłaszcza wtedy, gdy matka tego dziecka nie chce, albo nie może tej pieczy wykonywać, bądź gdy powierzenie jej wykonywania pieczy nie jest celowe (np. ze względu na dobro dziecka). Kryterium, o którym tu mowa zdaje się nie tylko nie znajdować potwierdzenia w konstytucyjnej aksjologii, ale wręcz jej zaprzeczać. Kryterium płci, o którym tu mowa, mogłoby zostać uznane za cechę relewantną (uzasadniającą zróżnicowanie sytuacji prawnej nieletniej matki i nieletniego ojca) co najwyżej w zakresie uregulowania szczegółów korzystania z możliwości wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad dzieckiem, a nie samego jej przyznania (korzystania z takiej możliwości). Nie podlega przecież dyskusji szczególna rola matki w okresie noworodkowym życia dziecka (pierwszych 4 tygodniach życia), czy niemowlęcym (do ukończenia pierwszego roku życia przez dziecko). Ale możliwość przebywania dziecka wraz z nieletnią matką umieszczoną w m.o.w., o.o.w., z.p., s.d.n. ustawodawca przewidział co do zasady do ukończenia 3 roku życia przez dziecko (a więc do końca okresu poniemowlęcego poprzedzającego okres dzieciństwa), a nawet i dłużej. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 135 ust. 3 u.w.r.n., w domach dla matki i dziecka dziecko może przebywać do ukończenia 3 lat, chyba że dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne za tym nie przemawiają. Z powyższego wynika więc, że owo dobro dziecka, jak i względy wychowawcze lub zdrowotne mogą nie przemawiać zarówno za tym (sprzeciwiać się temu), aby dziecko przebywało w domu dla matki i dziecka do ukończenia przez nie 3 roku życia, jak i za tym, aby przebywało tam tylko do osiągnięcia tego wieku⁵⁰. Biorąc pod uwagę aksjologię ustawy zasadniczej silnie akcentującej ochronę takich wartości jak: rodzicielstwo - *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* - tak kobiety (macierzyństwo) jak i mężczyzny

⁵⁰ Tak też P. Drembkowski, [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu...*, s. 567; A. Kilińska-Pekacz, *Prawa nieletnich w ciąży oraz wychowujących dzieci w domu matki i dziecka dla nieletnich w obowiązującym systemie prawnym*, „Law-Education-Security” 2024, nr 2(123), s. 201. Odmienne natomiast jak się zdaje P. Kobes oraz J. Lorencka-Mierzwińska, którzy wskazują na możliwość jedynie skrócenia pobytu dziecka w domu dla matki i dziecka na podstawie art. 135 ust. 3 u.w.r.n., ale nie jego wydłużenia na okres przypadający po ukończeniu przez dziecko 3 roku życia (zob. P. Kobes, [w:] V. Konarska-Wrzonek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja...*, s. 277; J. Lorencka-Mierzwińska, *Odpowiedzialność karna...*, LEX/el.). Podobnie uzasadnienie projektu u.w.r.n., w którym można przeczytać: „Podobnie jak w przypadku zasad pobytu skazanych z dzieckiem, dziecko będzie mogło przebywać z nieletnią matką w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, okręgowym ośrodku wychowawczym, zakładzie poprawczym i schronisku dla nieletnich do ukończenia przez nie 3 roku życia, chyba, że dobro dziecka i względy wychowawcze lub zdrowotne będą przemawiały za wcześniejszym oddzieleniem go do matki” (Druk sejmowy nr 2183 Sejmu IX kadencji, s. 123-124).

(ojcostwo), równość, w tym kobiety i mężczyźni w życiu rodzinnym, czy zakaz dyskryminacji, nie sposób znaleźć racjonalnego uzasadnienia dla całkowitego pozbawienia nieletnich ojców umieszczonych w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. możliwości wykonywania pieczy albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad swoim dzieckiem w drodze wspólnego zamieszkiwania. Czyżby ustawodawca założył, iż każdy bez wyjątku nieletni ojciec umieszczony w m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. nie jest w stanie wykonywać pieczy nad dzieckiem do 3 roku życia bądź uczestniczyć w bieżącym jej sprawowaniu w sposób niezagrożający dobru tego dziecka, albo był przekonany, że do ukończenia przez dziecko 3 roku życia opiekuje się nim wyłącznie matka, a ojciec dziecka w sprawowaniu tej opieki w ogóle nie uczestniczy?

Zgodzić się oczywiście należy z poglądem, że „Jest oczywiste, że w kwestiach ciąży i położu kobiety stanowią odrębną klasę podmiotów, a tym samym możliwe (a – w świetle art. 68 ust. 3 i art. 71 ust. 2 [Konstytucji – przyp. G.K.] – nawet konieczne) jest zapewnienie kobiecie odmiennej sytuacji prawnej”⁵¹. Nie mniej jednak regulacja art. 135 ust. 1-2 u.w.r.n., która „zapewnia” ową odmienną sytuację prawną kobiecie (nieletniej matce) umieszczonej w m.o.w., o.o.w., z.p., czy s.d.n., względem umieszczonego w takiej placówce mężczyzny (nieletniego ojca) nie jest związana z zapewnieniem kobiecie szczególnej ochrony czy pomocy (w szczególności tej przewidzianej w art. 68 ust. 3 i art. 71 ust. 2 Konstytucji) w związku z jej ciążą czy urodzeniem przez nią dziecka. Dotyczy bowiem innej kwestii, a mianowicie możliwości sprawowania opieki nad tym dzieckiem. A sam fakt urodzenia dziecka, które nosiła kobieta w swoim łonie, nie może przesądzać o pozbawieniu sprawowania opieki nad dzieckiem przez jego ojca, choćby tylko w okresie przeddziecięcym rozwoju dziecka. Byłoby to sprzeczne nie tylko z ochroną rodzicielstwa (w tym ojcostwa), zasadą równości wobec prawa i zakazu dyskryminacji oraz równości praw kobiet i mężczyzn w życiu rodzinnym, ale też z zasadą dobra dziecka wyrażoną w art. 72 Konstytucji, jak też innymi jej przepisami, w tym w szczególności art. 47 stanowiącym o prawie każdego do ochrony m.in. życia rodzinnego, czy art. 48 ust. 1 zd. 1 statuującym prawo rodziców (tak matki jak i ojca) do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. W tym miejscu warto też przytoczyć art. 18 ust. 1 zd. 1 KPD, zgodnie z którym państwa-strony tej konwencji zostały zobligowane do podjęcia wszelkich

⁵¹ L. Garlicki, M. Zubik, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 141.

możliwych starań dla pełnego uznania zasady, że oboje (*sic!*) rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka.

Powyższe zróżnicowanie sytuacji prawnej nieletniej matki i nieletniego ojca umieszczonych w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n., trudno też uznać za tzw. uprzywilejowanie wyrównawcze (dyskryminację pozytywną, akcję afirmatywną) polegające na przyznaniu określonej grupie podmiotów pewnych przywilejów względem pozostałych grup po to, aby wyrównać istniejące pomiędzy nimi faktyczne (a nie prawne) nierówności, co polega na różnicowaniu sytuacji prawnej podmiotów podobnych w celu osiągnięcia faktycznej ich równości⁵². W sferze sprawowania opieki nad dzieckiem sytuacja faktyczna matki nie jest jednak chyba gorsza niż ojców, wobec czego omawiana regulacja art. 135 ust. 1-2 u.w.r.n. zdaje się wręcz tworzyć, o ile nawet nie pogłębiać istniejących w tym zakresie faktycznych nierówności pomiędzy kobietami i mężczyznami na niekorzyść tych ostatnich.

W końcu nie można tracić z pola widzenia, że wobec tkwiącego w sprawowaniu roli rodzica potencjału resocjalizacyjnego, brak możliwości organizowania domów dla ojca i dziecka ogranicza jednocześnie wachlarz możliwych do wykorzystania oddziaływań resocjalizacyjnych na nieletniego ojca umieszczonego w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n., a co za tym idzie i jego szanse na skuteczną resocjalizację (powrót do normalnego życia⁵³).

5. Tryb umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka

Zgodnie z art. 137 ust. 1 zd. 1 *in principio* u.w.r.n. o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka orzeka sąd opiekuńczy, przy czym może to uczynić jedynie na wniosek nieletniej. Mimo, że w przywołanym przepisie posłużono się ogólnym pojęciem „nieletniej”, to jego umiejscowienie w u.w.r.n. nie pozostawia wątpliwości, że chodzi o nieletnią umieszczoną w m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n. będącą matką dziecka mającego zostać umieszczonym razem z nią w domu dla matki i dziecka. Ustawodawca jednocześnie w art. 137 ust. 1 zd. 2 u.w.r.n. *expressis verbis* wyłączył możliwość orzekania w tym względzie z urzędu stanowiąc, iż przepisu art. 570 ustawy z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania

⁵² Zob. L. Garlicki, M. Zubik, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 110, 145-147; P. Tuleja, [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej...*, s. 122.

⁵³ Por. wstęp do u.w.r.n.

cywilnego⁵⁴ (dalej: kpc), uprawniającego sąd opiekuńczy do wszczęcia postępowania z urzędu, nie stosuje się w takim przypadku. Zakaz ten ma charakter bezwzględny i sąd opiekuńczy nie może od niego odstąpić nawet wówczas, gdyby było to sprzeczne z dobrem dziecka.

Dodatkowo art. 137 ust. 1 zd. 1 *in fine* u.w.r.n. wymaga, by wniosek, o którym tu mowa, nieletnia złożyła do sądu opiekuńczego za pośrednictwem dyrektora m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n., w którym przebywa. Wymóg ten koreluje z postanowieniami ust. 2 przywołanego przepisu, zgodnie z którym ww. dyrektor, do wniosku nieletniej o umieszczenie jej dziecka w domu dla matki i dziecka dołącza swoją opinię o nieletniej oraz łączną opinię o nieletniej sporządzoną przez psychologa i pedagoga z m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n. Z kategoriycznego brzmienia art. 137 ust. 2 u.w.r.n. wynika, że dołączenie ww. opinii jest obligatoryjne, wobec czego warunkiem złożenia do sądu opiekuńczego wniosku, o którym tu mowa, jest uprzednie sporządzenie dwóch opinii o nieletniej. W sytuacji złożenia przez dyrektora wniosku nieletniej bez choćby tylko jednej z tych opinii, wniosek ten powinien zostać jak się zdaje zwrócony składającemu z wezwaniem do uzupełnienia tego braku, z uwagi na niezachowanie warunków formalnych takiego pisma, za jakie należy uznać ustanowiony w przywołanym przepisie wymóg dołączenia ww. opinii. Tym samym w takiej sytuacji wniosek ten *de iure* nie będzie wywoływał skutków prawnych, przynajmniej do czasu uzupełnienia wskazanego braku w wyznaczonym terminie⁵⁵.

Z uwagi na to, że opinia z istoty swej ma charakter jedynie doradczy (konsultacyjny), wyrażone w niej stanowisko dyrektora, psychologa i pedagoga m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n., nie wiąże sądu opiekuńczego. Nie oznacza to oczywiście, że opinia ta nie będzie miała dla sądu żadnego znaczenia. Słusznie wskazuje się bowiem, że „Opinia o nieletniej sporządzona przez psychologa i pedagoga jest dla sądu źródłem obiektywnej informacji w sprawie. Opinia jest gwarantem, że sąd opiekuńczy będzie orzekał, mając rzeczywiste rozeznanie w danej sprawie”⁵⁶. Należy odnotować, że z jednej strony dyrektor m.o.w., o.o.w., z.p. jak i s.d.n. nie ma możliwości zablokowania wniosku nieletniej (nie przekazywania go do sądu opiekuńczego), z drugiej zaś nie ma wyznaczonego przez

⁵⁴ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.

⁵⁵ Zob. art. 130 § 1 i 3 kpc.

⁵⁶ P. Drembkowski, [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu...*, s. 568. Zob. też A. Kilińska-Pekacz, *Prawa nieletnich...*, s. 206.

ustawodawcę żadnego terminu na przekazanie tego wniosku. Wydaje się, iż mające swoje zakorzenienie w art. 18 Konstytucji prawo nieletniego do ochrony więzi rodzinnych wymaga, aby przekazanie takiego wniosku następowało niezwłocznie, tj. bez nieuzasadnionej zwłoki, czy też w najkrótszym możliwym terminie, w jakim realne jest wykonanie tej czynności przy uwzględnieniu okoliczności jej miejsca i czasu⁵⁷. W rzeczywistości brak jakiegokolwiek wskazania, choćby tylko ogólnie określonego terminu, w jakim dyrektor m.o.w., o.o.w., z.p. oraz s.d.n. byłby zobligowany do złożenia do sądu opiekuńczego wniosku nieletniej o umieszczenie jej dziecka w domu dla matki i dziecka rodzi niebezpieczeństwo zamierzonego bądź nie „przeciągania się” sprawy.

Niebezpieczeństwa tego nie eliminuje przepis art. 138 u.w.r.n.. Wprawdzie w zd. 1 pozwala on wyrazić sądowi opiekuńczemu zgodę na przebywanie dziecka z nieletnią matką w domu dla matki i dziecka zanim jeszcze sąd ten rozstrzygnie o tym ostatecznie, jednakże nie wcześniej niż od dnia złożenia wniosku nieletniej o umieszczeniu jej dziecka w takim domu. Wniosek ten zaś, jak już wspomniano nieletnia składa właśnie za pośrednictwem dyrektora placówki, w której przebywa, a który to dyrektor jest zobligowany do dołączenia do tego wniosku ww. dwóch opinii o nieletniej. Nie ma zatem możliwości wyrażenia przez sąd opiekuńczy zgody na przebywanie dziecka z nieletnią w domu dla matki i dziecka w okresie poprzedzającym dzień złożenia ww. wniosku, a więc i poprzedzającym sporządzenie wspomnianych opinii o nieletniej, skoro ich dołączenie stanowi warunek konieczny skutecznego złożenia wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka, a który to moment wyznacza termin początkowy dopuszczalności wspólnego przebywania nieletniej matki z dzieckiem. I niczego tu nie zmienia przepis art. 138 zd. 2 u.w.r.n., który poprzez odesłanie wprost do art. 569 § 2 kpc⁵⁸ pozwala działać sądowi opiekuńczemu w tym zakresie z urzędu. Odesłanie to nie zmienia bowiem tego, że sąd opiekuńczy, nawet działając z urzędu, nadal może wyrazić zgodę na przebywanie dziecka z nieletnią matką w domu dla matki i dziecka jedynie w okresie zawierającym się od dnia złożenia wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka do dnia

⁵⁷ Por. wyrok SN z 7 lutego 2008 r., V CSK 410/07 (Legalis nr 140230); wyrok SN z 13 grudnia 2006 r., II CSK 293/06 (Legalis nr 165201).

⁵⁸ Zgodnie z tym przepisem „W wypadkach nagłych sąd opiekuńczy wydaje z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej, zawiadamiając o tym sąd opiekuńczy miejscowo właściwy”.

wydania (w związku ze złożeniem tego wniosku) postanowienia o takim umieszczeniu. I to nawet, gdyby sąd opiekuńczy na podstawie art. 569 § 2 kpc w zw. z art. 138 zd. 2 u.w.r.n. wyraził taką zgodę z urzędu jeszcze przed złożeniem do niego wniosku nieletniej matki o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka⁵⁹, bowiem okres, którego dotyczy zgoda jest precyzyjnie określony przez ustawodawcę, gdzie *dies a quo* tego okresu stanowi dzień złożenia ww. wniosku, zaś *dies ad quem* stanowi dzień wydania przez sąd opiekuńczy orzeczenia o umieszczeniu w domu dla matki i dziecka. W związku z powyższym warte rozważenia byłoby wprowadzenie bądź przepisów wprost wyznaczających dyrektorowi oraz psychologowi i pedagogowi m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. termin – choćby tylko ogólny (np. „niezwłocznie”) i instrukcyjny – sporządzenia opinii o nieletniej załączanych do jej wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka oraz złożenia tego wniosku, bądź w ogóle zrezygnowanie z dołączania tych opinii na etapie składania ww. wniosku przez dyrektora m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n. z jednoczesnym wprowadzeniem wymogu ich zasięgnięcia przez sąd opiekuńczy na etapie rozpoznawania tego wniosku. Pozwoliłoby to na szybsze „łączenie” nieletnich matek z ich dziećmi (choćby w trybie art. 138 zd. 1 u.w.r.n.), jak i na wyeliminowanie niebezpieczeństwa celowego przeciągania sprawy przez dyrektora lub psychologa i pedagoga m.o.w., o.o.w., z.p. i s.d.n.

6. Zgoda ojca na umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka

W art. 136 u.w.r.n. ustawodawca zawarł regulację mogącą sugerować, iż ojcu dziecka, którego nieletnia matka wystąpiła z wnioskiem o jego umieszczenie w domu dla matki i dziecka, przysługuje prawo

⁵⁹ Jakkolwiek wobec odesłania w art. 138 zd. 2 u.w.r.n. do art. 569 § 2 kpc takie zadziałanie sądu opiekuńczego z urzędu jest prawnie dopuszczalne (art. 138 zd. 1 u.w.r.n. bowiem nie przewiduje, aby sąd opiekuńczy w tym przedmiocie mógł działać dopiero po złożeniu wniosku nieletniej o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka), to jednak wydaje się, że nie powinno mieć miejsca, skoro zgodnie z art. 137 ust. 1 u.w.r.n. umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka następuje tylko na wniosek nieletniej matki. Zatem takie działanie sądu opiekuńczego mogłoby być odbierane jako działanie wbrew woli nieletniej matki umieszczenia jej dziecka w domu dla matki i dziecka, bez której woli (wyrażonej w postaci ww. wniosku) takie umieszczenie nie jest w ogóle dopuszczalne. Ponadto i w takim przypadku zgoda na przebywanie dziecka z nieletnią matką w domu dla matki i dziecka nie mogłaby dotyczyć okresu wcześniejszego niż dzień złożenia wniosku tej matki o umieszczenie jej dziecka w domu dla matki i dziecka.

współdecydowania o takim umieszczeniu. W rzeczywistości jest to tylko pozór prawa. Zgodnie bowiem ze zd. 1 przywołanego przepisu umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka wymaga zgody jego ojca, o ile przysługuje mu władza rodzicielska⁶⁰ albo zgody opiekuna prawnego dziecka⁶¹. Ale nawet korzystanie z władzy rodzicielskiej nie gwarantuje ojcu możliwości skutecznego przeciwstawienia się umieszczeniu jego dziecka w domu dla matki i dziecka. Ustawodawca bowiem w art. 136 zd. 2 u.u.r.n. wskazał, że w przypadku braku ww. zgody (w czym mieści się również sytuacja sprzeciwu ojca na takie umieszczenie) lub niemożności jej uzyskania, o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka rozstrzyga sąd opiekuńczy. Z powyższego wynika, że zgoda ojca na umieszczenie jego dziecka w domu dla matki i dziecka jest w istocie jedynie niewiążącą sądu opiekuńczego opinią, do zasięgnięcia której wprawdzie został zobligowany (choć tylko wówczas, gdy ojcu przysługuje władza rodzicielska), ale już nie do jej uwzględnienia, skoro brak tej zgody może zastąpić własnym rozstrzygnięciem. W istocie więc „prawo” ojca (podobnie jak i opiekuna prawnego) do współdecydowania o umieszczeniu jego dziecka w domu dla matki i dziecka ma charakter fasadowy. Równie dobrze mogłoby nie być omawianych tu przepisów. Bo i wówczas sąd opiekuńczy orzekając w sprawie umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka mógłby albo zignorować całkowicie stanowisko ojca w tej sprawie, albo uznając je za istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, wystąpić o jego wyrażenie.

Zastanawiać też musi, dlaczego ustawodawca w ramach procedury umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka nie przewiduje choćby tylko wysłuchania zdania ojca dziecka, który nie korzysta z władzy

⁶⁰ Władza rodzicielska nie przysługuje jedynie rodzicom nie mającym pełnej zdolności do czynności prawnych (a więc niepełnoletnim, ubezwłasnowolnionym częściowo albo całkowicie, a także wobec których ustanowiono doradcę tymczasowego w toku postępowania o ich ubezwłasnowolnienie) jak również tym, którzy zostali pozbawieni tej władzy, bądź których władza rodzicielska została zawieszona (zob. art. 94 § 1 kro w zw. z art. 11-12 i 15 kc oraz art. 549 § 1 kpc). Natomiast „tylko” ograniczenie władzy rodzicielskiej nie skutkuje tym, że władza ta nie przysługuje, a jedynie tym, że nie przysługuje w pełnym zakresie, wobec czego przepis art. 136 zd. 1 u.u.r.n. będzie miał zastosowanie także w przypadku ojca posiadającego ograniczoną władzę rodzicielską względem dziecka mającego być umieszczonym w domu dla matki i dziecka (por. P. Drembkowski, [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu...*, s. 568).

⁶¹ Zgoda opiekuna prawnego będzie potrzebna tylko wówczas, gdy ani nieletniej matce dziecka umieszczonej w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n., ani jego ojcu nie będzie przysługiwała władza rodzicielska względem dziecka, które ma zostać umieszczone w domu dla matki i dziecka, ewentualnie władza ta nie będzie przysługiwała matce a ojciec nie będzie znany. Opiekę dla dziecka (a co za tym idzie i opiekuna prawnego dziecka) ustanawia się bowiem tylko wówczas, gdy żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska (z powodu śmierci, braku pełnej zdolności do czynności prawnych, pozbawienia albo zawieszenia władzy rodzicielskiej) albo jeżeli rodzice dziecka są nieznani (zob. art. 94 § 1 i 3 kro).

rodzicielskiej z uwagi na to, że sam jest dzieckiem, tj. osobą małoletnią nieposiadającą w związku z tym pełnej zdolności do czynności prawnych? Wszak wymóg taki wprost wynika z art. 72 ust. 3 Konstytucji, zgodnie z którym w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Orzekanie przez sąd opiekuńczy o miejscu pobytu dziecka niewątpliwie dotyczy przecież ustalania praw jego ojca, także tego będącego jeszcze dzieckiem.

W kwestii współdecydowania przez ojca o umieszczeniu jego dziecka w domu dla matki i dziecka jeszcze mniej korzystne (dla tegoż ojca) rozwiązania zostały przyjęte we wspomnianym już art. 138 u.w.r.n. Bowiemy w przypadku decydowania przez sąd opiekuńczy w przedmiocie przebywania dziecka z nieletnią matką w domu dla matki i dziecka zanim jeszcze o tym ostatecznie rozstrzygnie, tj. w okresie od dnia złożenia przez nieletnią matkę wniosku o umieszczenie dziecka w tym domu do dnia wydania orzeczenia o takim umieszczeniu, ustawodawca w ogóle nie przewiduje pytania o zgodę na to ojca dziecka, choćby ojciec ten korzystał z władzy rodzicielskiej, zupełnie pomijając jego wolę w tym względzie.

Pozostaje stwierdzić, że wymóg uzyskania dla umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka zgody na to nieletniej matki jest bezwzględny, stanowiąc *conditio sine qua non* tego umieszczenia (i to niezależnie od przysługującej bądź nie władzy rodzicielskiej takiej matce⁶²). Mimo nawet tego, że ustawodawca wprost o tej zgodzie nie wspomina, to jednak ma ona charakter dorozumiany wynikając z wniosku nieletniej matki o umieszczenie jej dziecka w domu dla matki i dziecka. Trudno bowiem zakładać brak istnienia takiej zgody po stronie nieletniej matki wobec złożenia przez nią wniosku o umieszczenie jej dziecka w takim domu. A skoro bez takiego wniosku sąd opiekuńczy nie może orzec takiego umieszczenia (wobec wyraźnego zakazu orzekania w tym względzie z urzędu), to ww. zgoda nieletniej matki jest niezbędna. W odróżnieniu od wymogu uzyskania zgody ojca dziecka, które ma być umieszczone w domu dla matki i dziecka, a który to wymóg ma jedynie charakter względny, skoro brak tej zgody (w tym nawet w postaci wyraźnego sprzeciwu ojca) bądź niemożność jej uzyskania nie wyklucza możliwości orzeczenia przez sąd opiekuńczy umieszczenia dziecka w ww. domu. Z drugiej strony należy pamiętać, że nawet spełnienie obu ww. wymogów, tj. uzyskanie zgody

⁶² Por. A. Kilińska-Pękacz, *Prawa nieletnich...*, s. 203.

zarówno nieletniej matki (złożenie przez nią wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka) jak i ojca na umieszczenie ich dziecka w domu dla matki i dziecka, nie jest jeszcze wystarczające dla wydania przez sąd opiekuńczy orzeczenia o takim umieszczeniu. Orzeczenie takie niezależnie od wspomnianych zgód rodziców dziecka nie może bowiem być wydane, jeżeli przeciwko umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka przemawiałoby dobro dziecka, jak i względy wychowawcze lub zdrowotne.

7. Kwestia kolizji dóbr

Warto odnotować, że w przedmiocie orzekania o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka może dojść do kolizji dobra dwojga dzieci. Mianowicie dobra dziecka, które ma zostać umieszczone w takim domu z dobrem jego matki będącej również jeszcze dzieckiem. Nie jest bowiem wykluczona sytuacja, w której np. dobro dziecka sprzeciwiać się będzie jego umieszczeniu w domu dla matki i dziecka, a jednocześnie za jego umieszczeniem przemawiać będzie (np. ze względów resocjalizacyjnych) dobro jego – również będącej dzieckiem – matki umieszczonej jako nieletnia w m.o.w., o.o.w., z.p. bądź s.d.n. Wówczas dobro dziecka jako takie, choć odnoszone do różnych podmiotów, tj. nieletniej matki oraz jej dziecka, będzie przemawiać zarówno za jak i przeciw umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka. W takiej sytuacji może powstać wątpliwość co do tego, ochronie którego z ww. dóbr dziecka dać priorytet? *Prima facie* mogłoby się wydawać, że priorytet ma tu dobro dziecko, które ma zostać umieszczone w domu dla matki i dziecka, gdyż to o dobru tego właśnie dziecka stanowią wprost przepisy u.w.r.n. regulujące kwestię umieszczenia dziecka w domu dla matki i dziecka (*lex specialis*). Tak np. A. Kilińska-Pękacz, która wskazuje, że w przypadku orzekania o umieszczeniu dziecka w domu dla matki i dziecka, to właśnie jego dobro (jak w każdym postępowaniu opiekuńczym), a nie jego nieletniej matki jest nadrzędne⁶³. Nie można jednak zapominać, że zasada dobra dziecka (każdego, także tego będącego rodzicem) jest tą zasadą, która przenika cały system prawny⁶⁴, wobec czego przy podejmowaniu rozstrzy-

⁶³ A. Kilińska-Pękacz, *Prawa nieletnich...*, s. 203.

⁶⁴ Zob. m.in. uchwałę SN z 27 lutego 2020 r., III CZP 56/19 (OSNC 2020 nr 11 poz. 90, LEX nr 2786143), czy wyrok TK z 28 kwietnia 2003 r., K 18/02 (OTK-A 2003 nr 4 poz. 32, LEX nr 78052).

gnięć dotyczących każdego dziecka (nie wyłączając takiego, które jest nieletnią matką umieszczoną w m.o.w., o.o.w., z.p. czy s.d.n.) należy się kierować przede wszystkim jego dobrem. Sprawa może ulec dalszemu skomplikowaniu w sytuacji, gdy w grę będzie wchodzić kolejne, trzecie już dobro dziecka, tj. dobro będącego również dzieckiem ojca dziecka mającego być umieszczonym w domu dla matki i dziecka.

8. Zakończenie i wnioski *de lege ferenda*

W podsumowaniu wypadu zauważyć, że przeprowadzona analiza przepisów u.w.r.n. mających zapewnić realizację prawa nieletniego do ochrony więzi rodzinnych łączących go z dzieckiem prowadzi do wniosku, że w przypadku nieletnich matek prawo to jest gwarantowane w znacznie szerszym zakresie niż w przypadku nieletnich ojców. Zróżnicowanie w tym względzie statusu nieletnich matek i ojców nie wydaje się być jednak do końca uzasadnione, a może budzić poważne zastrzeżenia z punktu widzenia konstytucyjnych zasad ochrony rodzicielstwa, równości i zakazu dyskryminacji, a nawet dobra dziecka. W związku z powyższym, należałoby postulować rozważenie przez ustawodawcę wprowadzenia:

- 1) obowiązku zapewnienia także nieletniemu ojcu dziecka poczętego a jeszcze nienarodzonego, przygotowania do pełnienia roli ojca,
- 2) obowiązku poinformowania o urodzeniu dziecka przez nieletnią matkę umieszczoną w m.o.w., o.o.w., z.p. oraz s.d.n., także ojca tego dziecka,
- 3) dopuszczalności organizowania obok domów dla matki i dziecka także domów dla ojca i dziecka (choćby w jakimś wariantcie subsydiarnym, tj. na wypadek, gdy dziecko nie będzie przebywać z matką) w celu umożliwienia nieletniemu ojcu wykonywania pieczy nad dzieckiem albo uczestniczenia w sprawowaniu bieżącej pieczy nad nim,
- 4) dopuszczalności tworzenia domu dla matki/ojca i dziecka w z.l.

Z kolei w celu wyeliminowania potencjalnego niebezpieczeństwa niezasadnego wstrzymywania wniosku nieletniej o umieszczenie jej dziecka w domu dla matki i dziecka, należałoby postulować, aby ustawodawca określił termin na sporządzenie opinii dołączanych do ww. wniosku, albo wręcz zrezygnował z wymogu dołączania tych opinii na etapie składania wniosku, o którym tu mowa i wprowadził w zamian wymóg ich obligatoryjnego zasięgnięcia przez sąd opiekuńczy na etapie rozpoznawania wniosku o umieszczenie dziecka w domu dla matki i dziecka.

Bibliografia

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
2. Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 256)
3. Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 z późn. zm.)
4. Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 z późn. zm.)
5. Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 z późn. zm.)
6. Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 969 z późn. zm.)
7. Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 917)
8. Ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 581)
9. Ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 978 z późn. zm.)
10. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283)
11. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 2 grudnia 2022 r. w sprawie domów dla matki i dziecka w wyznaczonych okręgowych ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (Dz. U. z 2022 r. poz. 2681)

Orzecznictwo

1. Orzeczenie TK z 28 maja 1997 r., K26/96 (OTK 1997 nr 2 poz. 19, LEX nr 29143)
2. Wyrok TK z 28 kwietnia 2003 r., K 18/02 (OTK-A 2003 nr 4 poz. 32, LEX nr 78052)
3. Wyrok TK z 18 maja 2005 r., K 16/04 (OTK-A 2005 nr 5 poz. 51, LEX nr 155506)
4. Wyrok TK z 12 kwietnia 2011 r., SK 62/08 (OTK-A 2011 nr 3 poz. 22, LEX nr 824141)
5. Wyrok TK z 5 lipca 2011 r., P 14/10 (OTK-A 2011 nr 6 poz. 49, LEX nr 963558)
6. Wyrok SN z 13 grudnia 2006 r., II CSK 293/06 (Legalis nr 165201)
7. Wyrok SN z 7 lutego 2008 r., V CSK 410/07 (Legalis nr 140230)
8. Uchwała SN z 27 lutego 2020 r., III CZP 56/19 (OSNC 2020 nr 11 poz. 90, LEX nr 2786143)

9. Wyrok SA w Lublinie z 31 marca 2021 r., III AUa 555/20 (LEX nr 3166305)

Literatura

1. Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009
2. Borysiak W., [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1-86*, Warszawa 2016
3. Budzyńska E., *Rodzinne więzi: dane, zadane, odrzucane? Socjologiczne refleksje nad przemianami rodziny współczesnej*, [w:] U. Swadźba, B. Pactwa, M. Żak (red.), *Praca - więź - integracja : wyzwania w życiu jednostki i społeczeństwa: monografia poświęcona pamięci prof. zw. dr. hab. Władysława Jachera. T. 2, Wartości i więzi społeczne*, Katowice 2015
4. Dobrowolski M., *Status prawny rodziny w świetle nowej Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” 1999, nr 4
5. Drembkowski P., [w:] P. Drembkowski, G. Kowalski (red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
6. Garlicki L., Zubik M., [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II. Art. 30-86*, Warszawa 2016
7. Grochowski Ł., *Pojęcie i ochrona rodziny w Konstytucji RP z 1997 roku*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2015, nr 2
8. Kilińska-Pękacz A., *Prawa nieletnich w ciąży oraz wychowujących dzieci w domu matki i dziecka dla nieletnich w obowiązującym systemie prawnym*, „Law-Education-Security” 2024, nr 2(123)
9. Kmiecik B., [w:] D. Karkowska (red.), *Prawa pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta. Komentarz*, Warszawa 2021
10. Kobes P., [w:] V. Konarska-Wrzonek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
11. Konarska-Wrzonek V., [w:] V. Konarska-Wrzonek (red.), *Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2023
12. Lorencka-Mierzwińska J., *Odpowiedzialność karna nieletnich w świetle ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*, LEX/el.
13. Łuczyński A., *Więź rodzinna a rozwój osobowy człowieka*, [w:] J. Jęcen, M.Z. Stepulak (red.), *Wartość i dobro rodziny*, Lublin 2011
14. Stębelski M., *Jeszcze na temat art. 18 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2021, tom 21, nr 1
15. Stębelski M., *Rodzina jako wartość konstytucyjna*, „Przegląd Konstytucyjny” 2021, nr 3
16. Szymańska vel Szymanek P., *Więź rodzinna w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 45
17. Tuleja P., [w:] P. Tuleja (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2019

18. Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2008
19. Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1997

Źródła internetowe

1. Druk sejmowy nr 2183 Sejmu IX kadencji, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/F5CFCBED453AF769C125882B0044182B/%24File/2183.pdf> [dostęp: 29 maja 2025 r.]